

De besluitvorming inzake kernenergie in het Belgisch politiek bestel

door Ivo VANPOL,

Assistent aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

Rondom de invoering en uitbreiding van kernenergie is sinds enkele jaren een internationale controverse aan gang. Inzet van de discussie is het al dan niet invoeren of uitbreiden van kerncentrales met het oog op het leveren van energie voor industrieel en huishoudelijk gebruik. Technische argumenten en milieuredenen worden door voor- en tegenstanders aangehaald om deze of gene stelling te verdedigen. Daar waar de discussie wordt gevoerd omtrent het invoeren van kernenergie gaat het om een principiële keuze die moet gemaakt worden. In België is deze keuze reeds gemaakt. Kerncentrales zijn er een feit. De discussie groeit nu omtrent het verder beleid: moet men het bestaande nucleaire park uitbreiden, afremmen of afbouwen. Wezenlijk in volgende bijdrage is niet de inhoud van het gevoerd beleid, maar wel de bepaling ervan. Waar liggen de beslissingsmomenten, wie heeft er toe besloten en welke motieven liggen er aan de grondslag van ?

I. De principiële keuze om te nucleariseren.

1. *De beginperiode.*

België treedt binnen in het nucleaire tijdperk in 1913 met de ontdekking van radium (een radio-actieve stof) door de Union Minière du Haut Katanga (1) in Shinkolobwe in het vroegere Belgisch Congo, zijn

(1) Union Minière du Haut Katanga, UMHK, is een dochtermaatschappij van de Société Générale.

toenmalige kolonie. Tijdens de tweede wereldoorlog, in 1942, doet de Amerikaanse regering beroep op de Union Minière du Haut Katanga om uranium te leveren voor de uitbouw van hun militair complex.

De Union Minière du Haut Katanga wordt op dat moment beheerd door ridder Edouard Carton de Wiart (ere-secretaris van Leopold II en directeur van de Generale Maatschappij). De Belgische regering, in de persoon van de minister van Koloniën A. de Vleeschauwer, dringt er bij de Union Minière op aan zoveel mogelijk uranium te leveren en vraagt de Belgische gouverneur in Congo, P. Rijckmans, de Shinkolobwe-mijn op volle toeren te doen draaien.

In ruil voor deze uraniumconcessies in Belgisch Congo kreeg België een brok Amerikaanse technologie (2).

2. De uitbouw van een nucleaire infrastructuur.

Ten einde deze verworvenheden zo goed mogelijk te benutten werden er verschillende gespecialiseerde instellingen opgericht : het Interuniversitair Instituut voor Kernwetenschappen, het Commissariaat voor Atoomenergie en het Studiecentrum voor Kernenergie.

a) Het Interuniversitair Instituut voor Kernwetenschappen.

In 1947 werd door het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek het Interuniversitair Instituut voor Kernfysica opgericht. Dit instituut werd in 1951 omgevormd tot het Interuniversitair Instituut voor Kernwetenschappen dat tot taak heeft in België de instellingen voor hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek aan te sporen tot wetenschappelijke studies en onderzoekingen met betrekking tot de kernwetenschappen, met uitzondering van de toepassingen hiervan, en ook deze activiteiten te bevorderen en te coördineren (3).

b) Het Commissariaat voor Atoomenergie.

Het Commissariaat voor Atoomenergie werd in 1950 opgericht (KB van 31 december) en had tot taak :

- het volgen en aanmoedigen van het onderzoek en de initiatieven die beogen de activiteiten op het gebied van de kernenergie in België te bevorderen en te ontwikkelen ;

(2) X. Le secteur nucléaire en Belgique : développement et structures actuelles, in : *Courrier Hebdomadaire*, Crisp, 718-719, 23 avril 1976, p. 3.

(3) Commissariaat voor Atoomenergie, *De kernenergie in België. Overzicht der activiteiten gedurende de periode 1965-1967*, z.d., blz. 9.

- het zorg dragen voor de coördinatie van alle activiteiten van het land met betrekking tot de kernenergie ;
- het voeren van onderhandelingen met de bevoegde buitenlandse instellingen en, in opdracht van de Minister van Buitenlandse Zaken, met de regeringen van andere landen (4).

De eerste commissaris van het toen opgerichte Commissariaat was de heer P. Ryckmans (1951-1958), oud-gouverneur van Belgisch Congo en tevens afgevaardigde bij de permanente commissie van de Verenigde Naties. Bij Koninklijk Besluit van 18 mei 1971 werd de functie van Commissaris voor Atoomenergie afgeschaft. Thans ressorteert het Commissariaat voor Atoomenergie onder de Administratie van de Energie van het Ministerie van Economische Zaken.

c) Het Studiecentrum voor Kernenergie.

In 1952 werd het Studiecentrum voor de Toepassingen van de Kernenergie te Mol opgericht. Het betrof een privé-initiatief onder de vorm van een vereniging zonder winstoogmerk, die vertegenwoordigers van de universiteiten, openbare diensten, industrie, electriciteit en bouw samen bracht. Het doel van deze vzw was het onderzoek naar de toepassing van kernenergie te stimuleren en de wetenschappelijke en technische studie van dergelijke toepassingen te bevorderen.

Dit studiecentrum werd via het Commissariaat voor Atoomenergie door de overheid gesubsidieerd. Het feit dat het Commissariaat voor Atoomenergie aanvankelijk ressorteerde onder het Ministerie van Buitenlandse Zaken kan erop wijzen dat de staatshulp aan het Studiecentrum niet zozeer moet gezien worden in functie van een energiepolitiek op lange termijn, maar eerder als een technologische steun aan Union Minière, producent van uranium en dochtermaatschappij van de Société Générale.

In 1957 werd het Studiecentrum voor de Toepassingen van de Kernenergie omgevormd tot een instelling van openbaar nut onder de benaming van Studiecentrum voor Kernenergie (SCK) dat thans rechtstreeks gesubsidieerd wordt door Economische Zaken.

De subsidies die aan het Studiecentrum toegekend werden hebben nooit aanleiding gegeven tot een parlementair debat. Nochtans was een parlementaire controle op de nucleaire aangelegenheden, via het budget van Economische Zaken wel degelijk mogelijk. Het feit dat sommige parlementsleden deze subsidiepolitiek aan het Studiecentrum in vraag stelden omdat alles geregeld werd via bijkredieten, en een efficiënte parlementaire con-

(4) *Ibid.*, blz. 74.

trole uitgesloten werd, mocht geen afbreuk doen aan dit parlementair immobilisme (5).

Een politieke meerderheid beschouwde het Studiecentrum indertijd als een symbool van technologische kundigheid, en het in vrage stellen ervan ware niet opportuun.

3. De keuze van het reactorsysteem.

De traditionele samenwerking met de Verenigde Staten op nucleair gebied, en de technologische voorsprong van de Amerikaanse multinationale onderneming Westinghouse wat betreft kernreactoren met verrijkt uranium, leidde ACEC in 1957 tot het sluiten van een akkoord met Westinghouse in verband met een licentie voor de bouw van lichtwaterreactoren (PWR- reactoren). Dit akkoord met een looptijd van 15 jaar, voorzorg in de produktie, het gebruik en de verkoop van volledig afgewerkte reactoren voor land-, lucht- en zeegebruik (6).

ACEC verbond zich met Cockerill (reactorkuip, generatoren,...) en Kernmetallurgie en- Mechanica (KMN) (7) die via ACEC verbonden waren met Westinghouse. Deze industriële structuur ontstond in 1959 onder de naam « groep A » (8).

Met het doel op te treden in die domeinen waar Westinghouse en dus ook de groep A niet actief waren, werd in 1957 Belgonucléaire opgericht. Het gaat hier om een groep, bestaande uit 22 bedrijven uit de non-ferrosector, waarin de belangen van de Société Générale overwegend waren.

Als gevolg van de infiltratie van Westinghouse in de Belgische kernindustrie (cf licentie aan ACEC voor de bouw van PWR-reactoren) ging Belgonucléaire vanaf 1959 werken aan een eigen reactor, « Vulcain » gedoopt. Het project ontving de technische en financiële steun van het SCK, de Nucleaire Stichting en het Commissariaat voor Atoomenergie (9).

Dit op papier erg aantrekkelijk reactortype bleek in werkelijkheid niet competitief. De enige realisatie is het ombouwen van de BR 3 van het SCK tot een « Vulcain » (1964-1966). Officieel liggen de redenen van dit mislukken in technische tekorten. De eigenlijke reden moet echter gezocht worden bij de Generale Maatschappij, die omwille van zijn tweeslachtige houding, niet volledig achter het project stond en om financiële redenen

(5) Senaat, *Parlementaire Handelingen van België, Gewone Zitting 1956-1957*, Vergadering van dinsdag 15 januari 1957, blz. 303.

(6) Le secteur nucléaire en Belgique, *op. cit.*, p. 7-8.

(7) « Kernmetallurgie en -Mechanica » werd in 1958 opgericht door Metallurgie Hoboken-Overpelt en FN. Zij is gespecialiseerd in het bereiden van splijtstofelementen waarvoor ze een fabriek oprichtte te Dessel.

(8) Le secteur nucléaire en Belgique, *op. cit.*, p. 7-8.

(9) *Ibid.*, blz. 11. Het « syndicaat » Vulcain ontving een lening van 40 miljoen BF zonder intrest in het kader van de wet op de « prototypes ».

geopteerd had voor Westinghouse. Deze multinationale onderneming zat toen reeds stevig op de markt met haar lichtwaterreactoren.

Dank zij een handige infiltratie van Westinghouse in de Belgische kern-industrie wist deze multinationale onderneming, via de reeds vernoemde groep A, de belangrijkste bestellingen in de wacht te slepen. Naast een participatie aan de constructie van de reactoren BR 2 en BR 3, was de elektrische centrale van Chooz (Frankrijk) de eerste belangrijke bestelling. Het ging hier om een Frans-Belgisch project waarbij de Belgische maatschappijen (ACEC, Cockerill, KMN) een groep gevormd hadden met de Amerikaanse constructeur Westinghouse en met de Franse maatschappij Framatome. Daarna ontving de groep A, die lichtjes gewijzigd was, andere bestellingen van reactoren (10) :

- deze van Doel ($2 \times 392,5$ MW) werden toevertrouwd aan de groep ACECO (ACEC - Cockerill) die KMN gebruikte als onderaannemer ;
- deze van Tihange (870 MW) werd toevertrouwd aan de groep FRAMACECO (Framatome - ACEC - Cockerill) waarbij Framatome in de plaats van Creusot-Loire (11) trad.

Deze industriële activiteit kon rekenen op de medewerking van de industrie verenigd in de « Beroepsgroepering van de Kernnijverheid ». Deze groepering werd ontbonden wegens de uiteenlopende belangen van de electriciteitsproducenten en industriële fabrikanten. De electriciteitsproducenten verenigden zich in de maatschappij SYNATOM. De industriële fabrikanten vonden elkaar terug in de schoot van de groep INDRA (Belgisch industriële groep voor snelle reactoren) die zij opgericht hadden op initiatief van Belgonucléaire in 1963 (12).

4. *Het nucleair beleid van de Generale Maatschappij.*

Het verkrijgen van de Westinghouse-licentie in 1957 door ACEC krijgt een diepere dimensie wanneer men de financiële bindingen van deze onderneming natrekt. ACEC maakte immers deel uit van de Belgische holding : de Generale Maatschappij. Door het afstaan van zijn licentie verwierf Westinghouse een belangrijke participatie in ACEC. Dit zou er kunnen op

(10) Le secteur nucléaire en Belgique, *op. cit.*, p. 8.

(11) Creusot-Loire bezit 51 % van de aandelen van Framatome. Via deze maatschappij is Creusot-Loire verbonden met Westinghouse (45 % van de aandelen), Jeumont-Schneider, Spie-Batignolles et Merlin-Gérin (4 %). Framatome zelf heeft als studieobject : de productie en algemene leiding inzake verwarmingsketels en kerncentrales onder licentie van Westinghouse.

(12) Le secteur nucléaire en Belgique, *op. cit.*, p. 8.

wijzen dat de Generale Maatschappij op dat tijdstip reeds geen groot geloof hechtte in een Belgische reactor en het zekere voor het onzekere koos (13).

Een niet te veronachtzamen detail hierbij is dat het Studiecentrum voor Kernenergie meteen na het verkrijgen van de licentie door ACEC, een reactor bestelde van het Westinghouse type, de latere BR 3. Aangezien het SCK rechtstreeks gesubsidieerd werd door het Ministerie van Economische Zaken is het interessant te weten dat dit Ministerie toen geleid werd door minister J. Van der Schueren (extra-parlementair) en zijn kabinetsleden R. Pulinckx en P. Hatry. Van der Schueren werd naderhand lid van verschillende beheerraden in de electriciteitssector, Pulinckx werd afgevaardigde beheerder van het Verbond der Belgische Ondernemingen en Hatry kreeg dezelfde functie bij de petroleumfederatie (14).

Toen in 1970 de nucleaire afdeling van ACEC werd overgenomen door Westinghouse en wanneer dan nog in 1972 Kernmetallurgie en -Mechanica werd overgenomen door « Société Franco Belge de Fabrication du combustible », gecontroleerd door Westinghouse, was de leidende rol van de Generale Maatschappij afgelopen. Alles wijst er echter op dat de Generale uiteindelijk een *modus vivendi* vond met de Amerikaanse multinational. Zo is de toenmalige gouverneur van de Generale Maatschappij, Max Nokin, ondervoorzitter van Cockerill, het enig buitenlands lid van de « board of directors » (raad van beheer) van Westinghouse (15).

5. *Het failliet van het nucleair overheidsbeleid.*

Het beleid van de overheid inzake nucleaire energie eindigde aldus op een dubbele mislukking : « D'une part, les acquis nucléaires nationaux sont l'objet de prise de possession par de groupes étrangers avec la complicité de groupes financiers belges (reprise de la division nucléaire des ACEC par Wenese (16) et intégration de MMN dans FBFC). D'autre part, l'emprise croissante de Westinghouse sur tout le marché des acheteurs de centrales nucléaires (les électriciens privés) amenuise considérablement la possibilité pour les pouvoirs publics de mener une politique qui ne corresponde pas exclusivement aux intérêts commerciaux de la firme américaine (17) ».

Voor Belgonucléaire, dat wegens de mislukking van het « Vulcaïn » - project in financiële moeilijkheden was geraakt, werden oplossingen gezocht.

(13) I. VANPOL, *De besluitvorming inzake kernenergie in het Belgisch politiek stelsel. Gevestigde belangen versus democratie*, Leuven, 1980, blz. 88.

(14) *Ibid.*, p. 81.

(15) W. DAEMS, « Kernenergiepolitiek : zaak van 'zwijgende' minderheid ? », in *Spectator*, nr 2, (1979), blz. 11.

(16) Wenese is een niet-Belgisch filiaal van Westinghouse.

(17) X, « L'industrie nucléaire : investissements publics et bénéfices privés », in *La Revue Nouvelle*, 2, (1975), pp. 186-187.

Nadat Union Minière zijn aandelenpakket binnen de groep in 1969 drastisch moest verhogen, zag de overheid twee jaar later zich verplicht een kapitaalverhoging te onderschrijven via het SCK, dat zo een 50% participatie verwierf (18).

Voordien werd echter in 1968 onder de regering Eyskens-Cools met op Economische Zaken achtereenvolgens de socialisten J.J. Merlot en A. Cools, een samenwerkingsakkoord afgesloten met Nederland en Duitsland om in Kalkar een snelle kweekreactor te bouwen. Het betreft hier de zogenaamde SNR 300. De investeringskosten werden oorspronkelijk op 500 miljoen DM begroot. De huidige raming van de totale kostprijs bedraagt ongeveer 5 miljard DM. Aan de verdeling van de financieringskosten (West-Duitsland heeft 70 %, België en Nederland elk 15 % daarvan op zich genomen) beantwoordt een evenredig deel van de bestellingen in de drie betrokken landen.

Voor België neemt Synatom aan het project deel. De investeringen komen nochtans voor drie kwart ten laste van de overheid. Wanneer men rekening houdt met de 300 miljoen DM die momenteel door de Belgische regering zijn uitgekeerd (19), komt dit neer op een verhouding van 75 miljoen DM voor de industrie en 225 miljoen voor de gemeenschap.

In 1971 gaf men in het jaarverslag van het Commissariaat voor Atoomenergie reeds toe dat de omvang en de prijs van het programma van de SNR 300 te Kalkar wellicht te hoog is voor België, maar dat het onmogelijk is een stap terug te zetten (20).

Kernmetallurgie en -Mechanica viel in 1972 ook in Amerikaanse handen ondanks 500 miljoen frank overheidssteun (21).

II. De principiële keuze om kerncentrales te installeren.

1. Een eerste officieel regeringsstandpunt ten aanzien van het (kern) energiebeleid.

In feite had men in België in de onmiddellijke naoorlogse periode geen globale kijk op zijn energiebehoeften. Met dit doel werd in 1956, als gevolg

(18) W. DAEMS, « Eurochemic : laatste strohalm van Belgische kernbronnen », in *Spectator*, nr 30, (1978), blz. 6.

(19) Kamer van Volksvertegenwoordigers, *Vragen en Antwoorden*, nr 1, 12 januari 1962, blz. 11.

(20) Commissariaat voor Atoomenergie, *Industrieel beleid en kernontwikkeling*, 1971.

(21) Le secteur nucléaire en Belgique, *op. cit.*, pp. 15-16.

van de Suez-crisis, een poging gedaan om een energieplan op te stellen voor de volgende twintig jaar (22).

Initiatiefnemer van dit plan was de toenmalige liberale minister van Economische Zaken Jean Rey. In het parlement verklaarde hij dat men zou moeten kiezen op basis van dit plan. Deze keuze zou niet alleen berusten bij de regering, maar in overleg met de leiders van de privé-sector zou men de grote investeringslijnen voor de volgende jaren moeten vastleggen (23).

In 1957, bij de stemming van de begroting van Economische Zaken, werd deze keuze, althans wat het nucleair aspect ervan betreft, voor de eerste maal geformuleerd door minister Rey. Voor het parlement verklaarde hij : « Je voudrais cependant, dès à présent, vous dire que j'ai créé une Commission nationale de l'Energie nucléaire. En collaboration avec celle-ci, nous avons élaboré, dans le courant de cette année, le programme de l'énergie nucléaire en Belgique et au Congo. D'abord, le programme de nos besoins énergétiques en ce qui concerne tout d'abord les deux réacteurs de Mol et peut-être le troisième, ensuite le réacteur expérimental qui devait avoir son siège près de l'exposition à Laeken, et qui sera établi à Mol également. Le programme des quatre réacteurs à grande puissance est dès à présent à l'étude. Enfin, la création de petits réacteurs est dès à présent envisagée dans la colonie (24) ».

2. Genese van de projecten Doel en Tihange.

In 1965 werden, op initiatief van het Syndicaat voor de studie van kerncentrales met groot vermogen : « Synatom », opgericht door de maatschappijen Ebes en Intercom, de voorafgaande studies aangevat voor twee kerncentrales van 600 MW die zouden worden gebouwd, de ene te Doel op de linker Scheldeoever, stroomafwaarts van Antwerpen, de andere te Tihange op de rechteroever van de Maas, stroomafwaarts van Hoi.

De Belgische regering werd van deze nucleaire projecten in datzelfde jaar door de electriciteitsproducenten op de hoogte gebracht. Ze werden onderzocht door de ministeries van Openbare Werken, Economische Zaken, Landbouw en Volksgezondheid. De resultaten van dit onderzoek werden als bevredigend beschouwd en een verdere ontwikkeling van de projecten werd toegestaan (25).

(23) Senaat, *Parlementaire Handelingen van België*, dinsdag 15 januari 1957, blz. 302.

(24) *Ibid.*, blz. 303.

(25) Inter-environnement-Wallonie, *La décision nucléaire en Belgique*, blz. 1. Het betreft hier een dossier dat opgesteld werd ter ondersteuning van de persconferentie van 12 december 1978 over de nucleaire besluitvorming in België.

In 1966 werd dan een permanente contactcommissie overheid-industrie opgericht met het oog op een wederkerige informatie over de ontwerpen ter studie. Het voltooiën van het onderzoek van deze commissie gaf op 14 december 1966, onder de regering Vanden Boeynants-De Clercq, aanleiding tot de principiële goedkeuring van Doel, Tihange en Zeebrugge als inplantingsmogelijkheden voor kerncentrales door het Ministercomité voor Economische en Sociale Coördinatie (26).

Zonder in te gaan op de veelvoud van bewijzen die door de officiële instanties later zelf worden geleverd, en waar we uitgebreid zullen op terugkomen, bestonden er in die tijd reeds uitlatingen die erop schijnen te wijzen dat het niet zou blijven bij de toen gekende projecten.

Herinner daarbij de verklaring van Jean Rey in het parlement in 1957, waar hij het duidelijk had over 4 reactoren met groot vermogen. Zo verklaarde ook L. Delwaide, Schepen van de haven van Antwerpen, in de herfst van 1967, dat er een kerncentrale zou opgericht worden in Doel, aan de Paardenschor. In de eerste fase zou de capaciteit ervan 600 MW bedragen (Doel I). Voorzien werd dat in volgende fasen viermaal 600 MW zou worden bereikt (Doel I, Doel II, Doel III en Doel IV) (27).

In de loop van 1966 werd ook een studie uitgevoerd in verband met de beschikbaarheid van de nucleaire inplantingsplaatsen langs de Maas. Deze studie werd ondernomen door Intercom in samenwerking met de « Société Provinciale d'Industrialisation » (SPI) (28).

De centrales van Doel I en II en Tihange I werden in 1968-'69 besteld (29). Dit gebeurde met akkoord van de regering Eyskens-Cools met op Economische Zaken achtereenvolgens de ministers J. Merlot en A. Cools (30).

De bouwwerf van de centrales Doel I en II werd in juni 1969 geopend nog vooraleer de aanvraag voor het bekomen van een bouwvergunning werd ingediend (4 december 1969). De eigenlijke bouwvergunning werd pas afgeleverd op 16 februari 1970 (31).

De vergunning voor het stockeren van nucleaire brandstofelementen werd afgeleverd op 26 oktober 1972 en de eigenlijke exploitatievergunning voor de centrales Doel I en II werd goedgekeurd op 25 januari 1974 (32).

(26) *Ibid.*, blz. 1.

(27) L. DELWAIDE, « De industriële expansie van de haven van Antwerpen en het belang ervan voor het energieverbruik », in *Elektriciteit*, 132, (1967), blz. 30.

(28) Inter-environnement-Wallonie, *op. cit.*, blz. 1-5.

(29) Société de Traction et d'Electricité N.V., *Verslagen aan de jaarlijkse Algemene Vergadering van woensdag 28 mei 1969, boekjaar 1968*, blz. 15.

(30) Inter-environnement-Wallonie, *op. cit.*, blz. 5.

(31) Gemeente Beveren, dienst Stedebouw en Ruimtelijke ordening, *Inlichtingen kerncentrales Doel I en II, Doel III en Doel IV*, 4 maart 1980.

(32) Gegevens meegedeeld door de administratie van de arbeidsveiligheid, Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling.

Voor wat Tihange I betreft, heeft de principiële bouwaanvraag het voorwerp uitgemaakt van een principieel akkoord gegeven door het bestuur voor stedenbouw en door de gemeente Tihange op 11 juli 1966 (33). In 1968 werd door de « Société provinciale d'Industrialisation » van de provincie Luik overgegaan tot de aankoop van terreinen waarop Tihange I moest worden opgericht (34).

Over Zeebrugge werd voorlopig niet meer gepraat, althans niet in het openbaar. Achteraf is wel bekend geraakt dat de studiebureaus van de electriciteitssector diverse studies hebben uitgevoerd omtrent de vestiging van kerncentrales aan de kust, hetzij op de kustlijn, hetzij net daarachter, hetzij op een kunstmatig eiland (35).

De eerste steen van Tihange werd op 24 oktober 1969 gelegd in aanwezigheid van de ministers Cools, Leburton, Delmotte en Terwagne. Dit gebeurde nog voor dat het Algemeen Plan van Aanleg was goedgekeurd (36). Een maand tevoren metselde gouverneur Clerdent van de provincie Luik, de eerste steen van een fabriek voor aluminiumelectrolyse te Amay, een plaats die door S.A. Allubelge was uitgekozen wegens de nabijheid van de toekomstige aantrekkingspool Tihange (37). Op 9 juli 1970 werd bij KB het Bijzonder Plan van Aanleg goedgekeurd en op 6 juli 1972 werd de bouwvergunning uitgereikt voor Tihange I (38). Op 27 september 1973 werd door de ministers De Saeger en Gilson een vergunning afgeleverd voor het stockeren van nucleaire brandstofelementen en op 5 september 1974 werd de eigenlijke exploitatievergunning afgeleverd (39).

III. Het « zichtbare » besluitvormingsproces.

1. De opening van het publiek debat.

In wezen gaat het hier om een problematisch worden van een bepaalde situatie die een gevolg is van een bepaalde beslissing of reeks van beslissingen. De standpuntbepaling en de mobilisatie van de tegenstanders van kernenergie is aanvankelijk vooral geprovoceerd door het aanwijzen begin

(33) De Belgische electriciteitsproducenten, *Bundel van antwoorden op een zeker aantal vragen i.v.m. de vreedzame toepassingen van kernenergie in België*, blz. 2.1.3.

(34) Inter-environnement-Wallonie, *op. cit.*, blz. 5.

(35) P. LEROY, *Kernenergie : milieuconflict of godsdienstoorlog ?*, Leuven, 1979, blz. 39.

(36) Inter-environnement-Wallonie, *op. cit.*, blz. 5.

(37) W. DAEMS, « Kernenergiepolitiek : . . . », *op. cit.*, blz. 13.

(38) Artikel 13 van het KB voorziet in een voorbehouden zone voor nucleaire aanlegenheden.

(39) Inter-environnement-Wallonie, *op. cit.*, blz. 6.

1974, dus middenin de « oliecrisis » van een concrete vestigingsplaats voor een kerncentrale, met name Zeebrugge. Daar ligt, wat België betreft, de start van de openlijke kernenergie discussie nadat die eerder al in de Verenigde Staten en enkele West-Europese landen op gang was gekomen en daar een speerpunt van de milieubeweging vormde (40).

Tot begin 1974 waren wel al enkele groepen en personen met kernenergie bezig : senator De Bondt was met de strikte naleving van de verguningsprocedure voor de centrales van Doel begaan. In en om Hoei verzetten verspreide groepen zich tegen de te Tihange geplande centrale. Tenslotte werd in verspreide orde her en der een artikel gepubliceerd. Van een min of meer georkestrerde anti-kernenergiebeweging is voor 1974 evenwel geen sprake (41).

De vraag die zich hierbij opdringt is waarom er niet veel vroeger dan 1974 een reactie is losgekomen tegen de voorgenomen vestigingsplaatsen voor kerncentrales. Het Ministercomité voor Sociaal Economische Coördinatie gaf immers al op 14 december 1966 zijn principieel akkoord met de keuze van Doel, Tihange en Zeebrugge als inplantingsmogelijkheden voor kerncentrales.

Afgezien van het feit dat in die tijd wellicht bepaalde, niet nader te noemen individuen een dergelijk akkoord als problematisch ervaren is het niet tot een collectieve probleemformulering gekomen omdat de beslissing van 1966 niet werd gezien als de voorbode van een bepaald energiebeleid en bijgevolg de vraag naar een probleemoplossend of - milderend beleid gewoon niet bestond. Dit hangt nauw samen met het gebrek aan informatie.

Wie praatte er in die tijd over kernenergie ? Voornamelijk de industrie en de electriciteitsproducenten. De media registreerden toen enkel de verklaringen van de officiële vertegenwoordigers van de kernindustrie omdat dit de enige valabele informatiebron was waarover ze beschikten. De slogan « informatie is macht » had toen zijn volle betekenis omdat informatie in verband met kernenergie en het beleid hieromtrent een monopoliebezit was van de kernindustrie. De sociologische uitbreidingsfunctie van de informatie, die een repercussiemogelijkheid schept van interacties en communicaties op zijn eigen gedragingen, kon indertijd niet optimaal werken omwille van vernoemde machtspositie van industrie en electriciteitsproducenten. Ze was eerder een publiciteitsinstrument dat op een handige wijze werd uitgespeeld (42).

(40) P. LEROY, *op cit.*, blz. 37.

(41) *Ibid.*, blz. 92.

(42) Zie de reacties van enkele honderden Belgische wetenschapslui, in : *Manifeste de scientifiques sur le programme d'implantation de centrales nucléaires en Belgique*, 16 april 1975.

De aanloop tot de publieke kernenergiediscussie gebeurde door het oprichten van allerlei plaatselijke actiegroeperingen, die omwille van lokale belangen strijd voerden tegen de geplande kerncentrales. Door het optreden van deze groeperingen nam de informatiehoeveelheid rond kernenergie gevoelig toe. Naast informatieoverdracht schonken zij ook heel wat aandacht aan de opiniëring, die qua mobilisatie van de plaatselijke bevolking efficiënter bleek dan informatieoverdracht « as such ».

Waar het aanvankelijk ging om autonome, lokale groeperingen, zien we een evolutie naar grotere entiteiten die het lokale niveau overstijgen. De bestaande anti-kernenergiegroeperingen worden geleidelijk geïntegreerd in de bestaande nationaal georganiseerde milieubeweging, Bond Beter Leefmilieu en zijn Waalse zuster-groepering Inter-environnement. Op 16 februari 1974 worden door een aantal milieu-actiegroeperingen de Verenigde Actiegroepen voor Kernstop (VAKS) opgericht. De discussie blijft daarbij niet meer beperkt tot lokale- en milieuaangelegenheden. Zo wordt ook de aandacht opgeëist voor de politieke besluitvorming en wordt het economisch groeimodel in vraag gesteld.

Op politiek vlak zijn er de parlementaire interpellaties van eind 1974 die aanleiding zijn geweest tot zowat het enige debat dat omtrent kernenergie tot nog toe in het parlement is gevoerd. Ondanks de fundamenteel kritische vragen en opmerkingen van de kamerleden J. Laridon en J. Vandemeulebroucke kreeg het debat niet de nodige respons. Bij de politieke elite bestond er een duidelijke onwil om kernenergie op de politieke agenda te plaatsen. Getuige hiervan het antwoord van voormalig minister van Economische Zaken A. Oleffe op de vraag wat de regering sinds 1966 aan rapporten en beoordelingen had opgemaakt : « La politique de ce pays en matière énergétique est engagée depuis de nombreuses années. Le problème n'est pas né aujourd'hui. Il s'est posé avec l'installation de la centrale de Chooz, pour ne pas remonter plus loin dans le temps, et ensuite des centrales de Tihange sur la Meuse et de Doel, près d'Anvers. C'est donc une politique qui a été voulu par les gouvernements successifs, pour diverses raisons (43) ».

In 1975 wordt het kernenergiedebat verruimd, zowel wat de inhoud betreft als het niveau waarop het gevoerd wordt. Verschillende honderden leden van het wetenschappelijk en academisch personeel van Belgische universiteiten en opzoekingscentra publiceren een manifest waarin stelling wordt genomen tegen een snelle en intensieve uitbreiding van nucleaire energie. Ze eisen een moratorium van twee jaar, de tijd die volgens hen

(43) Kamer van Volksvertegenwoordigers, *Parlementaire Handelingen van België*, gewone zitting 1974-1975, Vergadering van dinsdag 29 oktober 1974, blz. 208.

nodig is om een diepgaande vergelijkende studie te maken van de voor- en nadelen van kernenergie alsmede van andere energiebronnen (44).

2. De uittekening van beleidsalternatieven.

Welke was de situatie in 1975 ? De discussie omtrent kernenergie had een snelle uitbreiding genomen, zowel wat betreft het aantal betrokkenen als wat onderwerpen en argumentering betreft. Ofschoon de betrokkenheid van de « bevolking » waarop beide partijen (pro- en anti-kernenergie) zich beriepen veel kleiner is dan zij pretenderen, doet dit aan het belang van de discussie niets af. Integendeel lijkt niemand nog om het onderwerp heen te kunnen, kernenergie is het centrale punt : actiegroeperingen verenigen zich, kranten en tijdschriften besteden er steeds meer aandacht aan, academici zijn het volkomen oneens, de electriciteitsproducenten beginnen een tegenoffensief.

De eis van een probleemoplossende beslissing was dus duidelijk gesteld. Wie moest deze beslissing nemen ? Diegenen die verantwoordelijk waren voor het gevoerde beleid. Meteen raken we de kern van het probleem. Het waren de politieke overheden die een oplossing moesten zoeken voor het probleem. Een probleem dat zijn oorsprong vond in een beleid dat, ofschoon het door deze overheden was goedgekeurd (cf beslissing van het Ministercomité voor Economische en Sociale Coördinatie van 14 december 1966), door hen zelf niet was voorbereid, integendeel, het was klaargestoomd door de vertegenwoordigers van de kernindustrie (electriciteitsproducenten, multinationale ondernemingen).

De overheid was er zich ten zeerste van bewust dat het uitwerken van beleidsalternatieven een vrijwel onmogelijke opdracht zou zijn gezien de verstrekkende overeenkomsten die in 1966 reeds gesloten werden. Een probleemoplossende of -milderende beslissing was op korte termijn uitgesloten daar 1966 blijbaar veel meer was dan een principiële beslissing, het was zonder meer de goedkeuring van een kernuitrustingsprogramma voor bijna dertig jaar.

Bewijzen zijn er in veelvoud, en zij worden geleverd door de officiële instanties zelf. In een nota van het Kabinet van Waalse Aangelegenheden, gedateerd 25 mei 1977, werden de regeringsbeslissingen in verband met Tihange sinds 1965 op een rijtje gezet. Daaruit besluit het kabinet : « En conclusion, il faut considérer que depuis décembre 1966, le site de Tihange

(44) G. THILL, « Le pari nucléaire : éclairons-nous... vite ! », in *La Revue Nouvelle*, 4, (1975), blz. 535.

est voué à une nucléarisation portant sur 3 tranches nucléaires de plus ou moins 1000 MW chacune (45) ».

Een paragraaf verder lezen we : « La décision d'achat de Tihange III, en 1974, devait être suivie des procédures administratives habituelles en matière de permis de bâtir et de permis d'exploiter. Ces procédures administratives ne pouvaient pas elles-mêmes remettre en question la décision du Ministre des Affaires économiques confirmée par le gouvernement le 16 juillet 1976 (46) ».

Wordt hier niet gezegd dat de procedures voor bouwvergunningen en exploitatievergunningen alleen maar dienen om dingen goed te keuren die al lang achter gesloten deuren definitief werden beslist ? In een persnota schrijft Alfred Califice, minister voor Waalse Aangelegenheden : « En l'occurrence, les documents de l'époque en font foi, Tihange a été choisi comme site pouvant convenir à 2 ou 3 tranches nucléaires (47) ».

Gezien deze omstandigheden zag de overheid in een « afkoelingsperiode » de mogelijkheid om een breed publiek debat vooralsnog te ontwijken. Hiertoe werd een « Commissie van Beraad inzake kernenergie » opgericht die zich omtrent alle aspecten van kernenergie moest beraden. Dat het van regeringszijde niet de bedoeling was om deze commissie te laten fungeren als stimulator, die nadien een parlementair debat zou mogelijk maken, noch als beleidsvormende instantie, werd meteen duidelijk gemaakt door staatssecretaris Dhoore als hij verklaart dat deze commissie zich niet mag uitspreken over de wenselijkheid, c.q. de noodzaak van nieuwe kerncentrales (48). Ook na het neerleggen van de conclusies van deze commissie voor de regering kwam men tot gelijkaardige bevindingen. Dit werd ondermeer bevestigd door Vanden Abeele, kabinetschef van minister Simonet, die deel uitmaakte van de commissie als hij zegt : « Ce travail, fort utile et peu contesté n'a cependant pas eu le suivi qu'il méritait. On ne peut affirmer, en effet, qu'il ait été suivi du grand débat public qu'il était susceptible d'initier et qu'il eut été utile de lancer car rien ne permet de croire que la Belgique serait à l'abri d'une concertation nucléaire inutile et équivoque comme c'est le cas en France et en Allemagne. Tout se passe en effet comme si ce travail avait été une parenthèse, comme s'il avait permis un rejet dans la

(45) Cabinet du Ministre des Affaires Wallonnes, de l'Aménagement du Territoire et du Logement, *Note à propos de la demande de permis de bâtir relatif à la 3e centrale nucléaire de Tihange*, le 25 mai 1977, p. 2.

(46) *Ibid.*

(47) Cabinet du Ministre des Affaires Wallonnes, de l'Aménagement du Territoire et du Logement, *Note pour la presse à propos de Tihange*, blz. 2.

(48) P. LEROY, *op. cit.*, blz. 51.

discussion sur l'utilité et le niveau du développement du nucléaire en Belgique, mais que l'on avait pas la force ou la volonté de conclure (49) ».

In feite bood deze commissie geen enkele oplossing voor het gestelde probleem en dit om voornamelijk twee redenen :

a) De commissie mocht zich niet uitspreken over het gevoerde beleid noch over het te voeren beleid in de nabije toekomst daar dit reeds was vastgelegd door de gedane investeringen van de privé-sector waar de overheid haar goedkeuring reeds had over uitgesproken. Er mocht alleen maar gesproken worden over wat daarna zou kunnen gebeuren ;

b) De samenstelling van de commissie kon niet aanvaard worden door de tegenstanders van kernenergie omdat het grootste deel ervan, hetzij omwille van hun beroepsactiviteit op één of andere manier verbonden was met de kernindustrie, hetzij vooraf reeds een positief standpunt had ingenomen ten opzichte van kernenergie. De regering had nochtans voordien beslist dat mensen die bindingen hadden met de kernsector of die vroeger reeds een standpunt voor of tegen hadden ingenomen, geen deel mochten uitmaken van deze commissie (50). De regering heeft blijkbaar afgeweken van deze stelregel als ze de commissie samenstelde.

Toch slaagde de overheid erin het kernenergiedossier even op de achtergrond te duwen gedurende de periode dat de «Wijzen» (andere benaming voor de Commissie van Beraad inzake kernenergie) aan het werk waren. Dit zou echter van korte duur zijn want toen de commissie haar conclusies in maart 1976 voorlegde aan de regering bleven de reacties hierop niet uit. Wel is er een verschil in aanpak vast te stellen : *La Revue Nouvelle* begint een uitgebreide studieronde die tegen september uitmondde in het dossier «Energie nucléaire : un choix sage ? » (51), terwijl de lokale actiegroeperingen via perscommuniqués hun aanhoudend verzet pogen duidelijk te maken. Vast staat dat van een probleemoplossende of -milderende beslissing op dat ogenblik geen sprake is.

3. De keuze.

Ofschoon Doel IV en Tihange III reeds in 1974 door de toenmalige minister van Economische Zaken Oleffe waren goedgekeurd stond hun

(49) Société Royale d'Economie Politique de Belgique, *Séance du 16 novembre 1977*, nr 403, (1977), blz. 12-13.

(50) P. LEROY, *op. cit.*, blz. 51.

(51) Het betreft hier een dossier waar vele auteurs aan meegewerkt hebben onder de benaming : «Energie nucléaire, un choix 'sage' ? », in *La Revue Nouvelle*, LXIV, 32e année, 9, (1976), blz. 115-284.

vestigingsplaats in 1976 nog niet vast, althans officieel niet. Een advies hiervoor werd door de regering gevraagd aan de ministercomité's voor respectievelijk Waalse en Vlaamse Aangelegenheden. Uit het besluit van de werkgroep, die door het Ministercomité voor Waalse Aangelegenheden werd opgericht om de voorstellen van de electriciteitsproducenten te onderzoeken betreffende Tihange III blijkt duidelijk dat de principiële beslissing om Tihange III te bouwen in feite al lang werd genomen en dat men hooguit nog wat kan bijschaven aan de voorwaarden ervan : « le choix du site ayant été fait et confirmé par le gouvernement en place, les commandes d'équipement ayant été passées, les procédures d'octroi du permis d'exploiter relevant d'autres instances, seules les conditions nouvelles et non réglementaires pouvaient être exigées dans le domaine de la récupération des calories, préfigurant ainsi la politique d'utilisation rationnelle de l'énergie (52) ».

Dat de eigenlijke beslissingen gedicteerd werden door de electriciteitsproducenten blijkt duidelijk uit een interne nota van het Kabinet van Waalse Aangelegenheden aan minister A. Califice. De nota moest de minister helpen om een zinnig advies te geven over de bouwvergunning voor een koeltoren te Tihange en over de inplanting van een derde kerncentrale in Wallonië : « Le permis de bâtir la tour de réfrigération pour Tihange II créera un précédent et influencera le choix du site de WR 2, c'est-à-dire la 3e centrale commandée à planter en Wallonie. En effet, les électriciens considèrent la concentration nucléaire comme intéressante. Elle l'est certainement au niveau économique : valorisation des infrastructures existantes, économie d'échelle et de personnel... dénaturation d'un seul site ! Les électriciens ne retiennent que les sites mosans : Andenne, Bas Oha, Tihange et Hermalle-sous-Argenteau avec une préférence pour Tihange. L'implantation d'une tour permettra d'en demander une « deuxième » puisque le site est quand même gâché (53) ».

Aldus bestigde de regering in 1976 om Doel en Tihange uit te rusten met een supplementaire capaciteit van 1000 MW en aanvaardde men de idee van een voorlopig moratorium van twee jaar (54). Deze beslissing heeft nadien aanleiding gegeven tot heel wat verwarring bij de tegenstanders van kernenergie. Wanneer nadien de bouwvergunningen voor Tihange III en Doel IV worden afgeleverd argumenteren deze dat het moratorium, dat sinds de beslissing van minister Oleffe om een « Commis-

(52) Cabinet du Ministre des Affaires Wallonnes de l'Aménagement du territoire et du logement, *Note pour la presse à propos de Tihange*, z.d., blz. 4.

(53) Cabinet du Ministre des Affaires Wallonnes de l'Aménagement du territoire et du logement, *Note pour Monsieur le Ministre*, le 4 août 1976, blz. 2.

(54) Société Royale d'Economie Politique de Belgique, *op. cit.*, blz. 12-13.

sie van Beraad inzake kernenergie » samen te stellen, werd afgekondigd, ook geldt voor deze kerncentrales. De reden van deze verwarring ligt hierin dat de «buitenwereld» niet wist dat de regering reeds zijn toestemming had gegeven voor de bouw van deze centrales, nog voor dat het moratorium van kracht werd.

Zoals de overheid, omwille van vermelde redenen, geen beleidsalternatieven bezat, zo had ze, logisch hieruit voortvloeiend, zeker geen keuze te maken. Wie wel gekozen heeft zijn de multinationale ondernemingen (Société Générale, Westinghouse,...) en, wat betreft uitrustingsprogramma's en vestigingplaatsen, de electriciteitsproducenten.

De zogenaamde principiëbeslissing van 1966 was een onomkeerbare beslissing waarvan men nog steeds de gevolgen draagt in Doel en Tihange. Achter gesloten deuren kregen de electriciteitsproducenten destijds toestemming om kerncentrales te bestellen. De specifieke organisatie van de energiesector in België en het feit dat het belang van de electriciteitsproducenten destijds verward werd met het openbaar belang hebben een dergelijke toestemming in de hand gewerkt. De opeenvolgende regeringen konden sindsdien niet anders dan het uitrustingsprogramma van de producenten zegenen met bouwvergunningen. Ook al werd de economische toestand beduidend gewijzigd na 1973, ook al is de euforie van de exponentiële groei definitief voorbij.

IV. De politieke dimensie van het (kern)energiedebat.

Het mag opmerkelijk genoemd worden, maar vóór 1974 vinden we nergens een partijpolitek standpunt ten aanzien van kernenergie. Deze vaststelling is echter niet zo verwonderlijk als men nagaat hoe de Belgische energiesector in het algemeen, en de electriciteitssector in het bijzonder is georganiseerd.

De Belgische economie is gekenmerkt door haar geconcentreerd model en heeft in haar bestaan dezelfde evolutie gekend als in de grote geïndustrialiseerde landen : ontwikkeling van het financieel kapitalisme, neiging tot concentratie onder zijn diverse vormen, groeiende scheiding tussen de eigendom en het beheer, oprichting van financiële mechanismen die, dank zij een ingenieus systeem van kruisparticipaties en piramidale participaties, het mogelijk gemaakt hebben dat een beperkt aantal groepen het grootste deel van de industriële activiteit van ons land controleren. Zoals elders, heeft de Staat meer en meer geïntervenieerd op het domein van de economische activiteit, hetzij als beheerder van bepaalde sectoren, hetzij via de instrumenten van de economische politiek.

Wat de electriciteitssector betreft moet er beklemtoond worden dat de electriciteitsproductie een haast uitsluitende privé-aangelegenheid is gebleven. Nochtans zijn er ook in België, in navolging van andere landen, stemmen opgegaan om de electriciteitsproductie in staatsverband te organiseren. Het gaat hier om projecten die doen terugdenken aan de jaren 1960-1961 toen het Algemeen Belgisch Vakverbond een gedetailleerd plan opstelde van structuurhervormingen dat voorzag in nationalisaties op het vlak van de energie en controle op de holdings.

Dergelijke voorstellen hebben indertijd geen politieke meerderheid achter zich gekregen. De eis tot nationalisatie van de electriciteitssector werd in de kiem gesmoord door een aantal structurele aanpassingen (o.a. oprichting van het Controlecomité voor gas en electriciteit) die de beslissingsmacht van de holdings in wezen niet aantastte. Binnen de politieke elite bestond er een duidelijke consensus omtrent het liberaal kapitalistisch model. De politieke elite heeft steeds de dominerende rol van de holdings in de Belgische economie erkend. Dit verklaart in grote mate de terughoudendheid van de politieke partijen om kernenergie op de politieke agenda te plaatsen. Kernenergie werd door de politieke elite gepercipieerd als de technologie waarin de Belgische holdings zich hebben geëngageerd. Ondanks herhaalde eisen van de Kommunistische Partij en bepaalde middens in de Socialistische Partij bleef deze consensus onaangeroerd. Integendeel, de energiecrisis van eind 1973, begin 1974, zorgde voor een herbevestiging van deze consensus. Kritische vragen omtrent kernenergie en het economisch groeimodel werden als niet opportuun weggewuifd.

Onder druk van de opkomende anti-kernenergiebeweging werden er na 1974 wel enkele politieke standpuntbepalingen ingenomen. Deze bleven echter beperkt tot het lokale niveau en vonden geen doorgang tot de respectievelijke partijtoppen. Het waren meestal politieke mandatarissen van een lagere rang die omwille van electorale bezorgdheid standpunt innamen ten aanzien van kernenergie.

De toenemende mobilisering van de massa door de anti-kernenergiebeweging en, niet in het minst, de standpuntbepalingen van de vakbonden, dreigden kernenergie een politieke geladenheid te geven. Op hun congres van april 1975 pleitte het ABVV voor nieuwe structuurhervormingen in de electriciteitssector, die de greep van de overheid moest versterken. Ook het ACV drong aan op een aanpassing van de nationale energiestructuren, zei het dan minder sterk dan het ABVV.

Om deze politieke dimensie te ontzenuwen richtte de toenmalige minister van Economische Zaken Oleffe een werkgroep op, de zogenaamde « Raad van Wijzen » om kernenergie deskundig te doorlichten. De technocratie

was voor de politieke elite een goed instrument om de consensus te vrijwaren. Ook op structureel vlak werden een aantal hervormingen doorgevoerd om de latente eis tot nationalisering van de electriciteitssector te ontcrachten. Zo werd het Nationaal Comité voor de Energie opgericht waarin vertegenwoordigers van de overheid, de openbare- en privé-electriciteitsproducenten en de vakbonden verenigd waren om tot een coherent energiebeleid te komen.

Het instellen van een moratorium voor twee jaar door voormalig minister Oleffe, dat nadien door de opeenvolgende regeringen werd overgenomen, het eisen van een parlementair debat in de geschriften (programma's, electorale manifesten, interviews) van alle politieke partijen, zonder onderscheid, en de regeringsverklaring van de regering Tindemans II, waar men expliciet een parlementair debat voorzag ten laatste voor eind 1977, leken een nieuwe doorbraak te forceren maar bleven dode letters (55). Aan de consensus kon blijkbaar niet geraakt worden, getuige hiervan de uitlatingen van voormalig minister van Economische Zaken W. Claes die de tewerkstelling vooropstelt : ofwel kernenergie, ofwel werkloosheid en daling van de levensstandaard op termijn (56).

Op het einde van de zeventiger jaren dreigt de problematiek rond kernenergie opnieuw politieke afmetingen aan te nemen. De oorzaken hiervan zijn : de communautaire geladenheid van elk nationaal economisch dossier tesamen met de drang naar regionale autonomie en de nieuwe eis tot nationalisering van de electriciteitsproductie.

Op hun Conseil Général van 8 juli 1979 te Ottignies onderstreept de Parti Socialiste, bij monde van de minister van het Waalse gewest J.-M. Dehousse, dat alle belangrijke beslissingen in België een communautair karakter hebben. De nationale energiepolitiek is volgens de PS essentieel georiënteerd op de ontwikkeling van de Vlaamse economie. Daarbij worden de Limburgse steenkolen, de oliepolitiek die de havens van Zeebrugge, Gent en Antwerpen bevoordeelt, de gaspolitiek en de uitbouw van Zeebrugge en de nucleaire politiek met Mol als researchcentrum, aangehaald. De PS spreekt zich daarbij niet resoluut uit tegen kernenergie, maar waarschuwt voor de communautaire aspecten ervan (57). Dezelfde toon vinden we terug bij het Rassemblement Wallon, dat de kapitaalsintensi-

(55) X, « A quoi pourrait servir un 'grand' débat nucléaire ? », in *Le Soir*, 14 april 1979.

(56) X, « Willy Claes en de kernenergie », in *Links*, XIX, (1979), nr 50, blz. 1.

(57) X, « A Ottignies, dimanche, un conseil général a déterminé la politique énergétique du PS », in *Le Soir*, 9 juli 1979.

teit van het huidig energiebeleid verwijt de reconversie van de Waalse industrie te verhinderen (58).

Het regionale aspect als potentiële conflictbron wordt nadien, bij de wetten van 8 augustus 1980, ook institutioneel ingebouwd. Deze kennen immers een zekere energiebevoegdheid toe aan de gewesten. Een eerste uitbarsting hiervan gebeurt in juni 1981 wanneer de Waalse deelregering weigert de bouwvergunning toe te staan voor de koeltoren behorend bij Tihange II. De Waalse deelregering wil hierbij de regionale energiebevoegdheid op het voorplan brengen (59). Ook de huidige regeringscoalitie moet rekening houden met regionale stellingnamen. Daarbij kan verwezen worden naar de verklaringen van Philippe Busquin, energieverantwoordelijke voor het Waalse gewest, die het niet neemt dat staatssecretaris voor energie Knoops, op een soevereine wijze beslist welke het toekomstig energiebeleid van België moet zijn (60).

Het is echter niet alleen het communautaire en regionale aspect dat het energiebeleid dreigt te doorkruisen, ook de eis tot grondige structuurhervormingen van de energiesector, en voornamelijk van de electriciteitssector, klinkt herhaaldelijk opnieuw. Naast de vroegere voorstellen tot nationalisering van de electriciteitssector, legt het ABVV duidelijk de klemtoon op een heroriëntatie van de controlemechanismen in de nucleaire sector. Het ACV pleit voor een betere coördinatie van het globale energiebeleid door structuurhervormingen maar is, in tegenstelling met het ABVV, geen voorstander voor een nationalisering van de energiesector. Om aan deze vakbondsdruk enigszins te ontkomen, werd in de loop van 1979 het statuut herzien van de door de Staat erkende controleorganismen in de nucleaire sector. Serieuze structuurhervormingen bleven echter voorlopig uit. De hernieuwing van de electriciteitsconventie in 1981 was opnieuw een aanleiding om een grondige herstructurering van de energiesector te eisen. Van socialistische zijde werd, mede onder druk van haar jongeren, sterk aangedrongen op een absolute prioriteitsverlening aan de overheid inzake het energiebeleid. Een principiële stellingname tegen kernenergie werd niet geformuleerd, maar er werd wel stelling genomen tegen kernenergie die niet nuttig is voor het algemeen belang.

(58) L. FRANCKART, « Le nucléaire, les produits nouveaux et les idées », in *L'Événement*, 16 februari 1980.

(59) A.-M. PICARD, « Tihange II 'bloqué' par le refus du permis de bâtir la tour de réfrigération déjà terminée ! », in *La Cité*, 26 juni 1981.

(60) A. DE FOOZ, « Énergie : un faux débat pour entériner une situation quasi de fait », in *Tendances*, 18 maart 1982.

W. VANSTRAELEN, « Quel débat parlementaire sur l'énergie ? », in *Tendances*, 22 maart 1982.

Het akkoord van 29 januari 1981 tussen regering, publieke producenten en de privé-sector heeft het risico voor een nationalisatie weer voor een aantal jaren uitgesteld. De greep van de overheid op de electriciteitssector wordt schijnbaar wel versterkt doordat de conventie voorziet in een verhoging van het aandeel van de openbare electriciteitsproducenten tot 15 % van de electriciteitsproductie. Deze verhoging betekent echter geen evenredige greep op het beslissingsproces in de sector. Zolang Ebes en Intercom, samen goed voor bijna 85% van onze electriciteitsproductie, aan hetzelfde touw trekken is hun wil wet. Gezien de greep van de Genera'le Maatschappij op de hele sector koestert men in dit verband dus best niet te veel illusies (61).

Daarenboven is deze participatieverhoging niet volledig gratis. Het is niet de bedoeling om hier de financiële transacties aan te halen die met de herstructurering gepaard gaan. Maar het is toch belangrijk op te merken dat in de conventie wordt bepaald dat de publieke producenten een aandeel van 4 % nemen in het Belgische nucleaire park. Daarvoor zou 5 miljard over de toonbank moeten komen (62). Alles bij mekaar, een erg voorbarige conventie met het oog op het komende parlementair energiedebat. De elitaire consensus is echter blijkbaar onaangetast gebleven.

Nochtans zijn er indicaties die in de toekomst deze consensus zouden kunnen bedreigen. De aftakeling van de nationale economische sectoren en het immobilisme van het Belgisch patronaat doet thans reeds bij sommige politici vragen rijzen omtrent de rol van de holdings als motor van onze economie. Dergelijke redeneringen vindt men meer in Waalse politieke milieus terug dan in Vlaanderen en dit om voor de hand liggende redenen.

Vooralsnog blijft de elitaire consensus rond de electriciteitsproductie onbedreigd. De politieke elite is immers intens verstrengeld met de financiële belangen van de economische groepenringen en blijft een uitstekend transmissiekanaal om hun beslissingen op een adequate wijze ingang te doen vinden.

Besluit.

Het besluitvormingsproces inzake kernenergie illustreert duidelijk de geringe capaciteit van het Belgisch politiek systeem inzake nucleaire aangelegenheden. Aan de basis hiervan ligt een elitaire consensus waarbij de

(61) J. VAN OVERTVELDT, « Overheid is goede geleider voor electriciens », in *Trends*, VII, nr 130, (1981), blz. 36.

(62) C. SERROYEN, Aspecten van de overheidscontro'e in de energ'ese sector, in : Interfacultaire kring - KU Leuven, *Energievormen voor de toekomst. Stapstenen naar een nieuwe samenleving*, Leuven, 1982, blz. 149.

politieke elite de dominerende rol erkent van de economische groeperingen in het economisch bestel. Bedreigingen van deze elitaire consensus worden op een subtiele wijze teniet gedaan, zonder dat de macht van deze economische groeperingen (holdings) in wezen wordt aangetast. De macht van de privé-electriciteitsproducenten, die gedirigeerd worden door de holdings, wordt aanzienlijk versterkt door een immobilisme van het politiek systeem dat instrumenteel is voor de elitaire consensus. De macht van de anti-kernenergiegroeperingen is relatief klein in de mate dat ze slechts een beperkt aantal actieven weet te mobiliseren. Daarbij vervullen de electriciteitsmaatschappijen in hun hoedanigheid van energieproducenten een vitaal geachte functie in ons economisch bestel. Energie is immers een motor van economische groei die op haar beurt nauw verbonden is met welvaart en welzijn. Een grondig parlementair energiedebat kan een doorbraak forceren. De schijnbaar onaantastbare elitaire consensus kan omgebogen worden, maar hiervoor moet wel een politieke meerderheid gevonden worden.

Summary : The nuclear energy decision-making process.

The nuclear energy decision-making process is a clear example of the difficulty the Belgian political system has in making decisions. An explanation for this incapability has to be sought among the political elite, which allows the Belgian economy to be directed by special interests. This admission fits into an « elitist consensus », an unwritten agreement among top-political leaders. Threats to this elitist consensus are subtly neutralized, leaving the power of these economic groups unaffected. The power of the private producers of electricity is to a large extent consolidated by the inertia of the political system. This passivity is instrumental in maintaining the elitist consensus. The power of the anti-nuclear groups, measured in its mobilizing effects, is relatively small. As producers of energy, the electricity companies have a privileged position in the Belgian economic system, because energy is thought to be the motor of economic growth. A thorough parliamentary debate on energy could change the elitist consensus but for this, a political majority would have to be found.

